

معرفی کتاب

دانش نامه امیرالمؤمنین (ع)

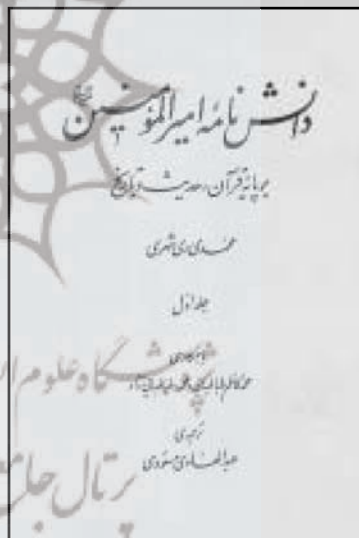
O محمد خنیفرزاده

دانش نامه امیرالمؤمنین، با طرحی نو و پردازشی ابتکاری و کارا، سیره امیرمؤمنان علی علیه السلام را در شانزده بخش در اختیار پژوهشگران معارف اسلامی نهاده است. این مجموعه دوازده جلدی در بیش از پنج هزار صفحه، افزون بر شش هزار متن حدیثی و تاریخی از صدها منبع شیعی و سنی فراهم آمده است. در تلویین این مجموعه که به صورت گروهی سامان یافته است، از منابع حدیثی و تاریخی و جدیدترین تحلیل‌ها و پژوهش‌های تاریخی استفاده شده است.

نگارش درباره مولای متقیان امیرمؤمنان علی (ع) از سال‌های آغازین پس از رحلت رسول خدا (ص) صورت گرفت. اگر از کتاب‌های برخی از صحابه که در دوران ممنوعیت حدیث‌نگاری در زمان خلافت خلیفه اول و دوم نگاشته شده‌اند، بگذریم، از کتاب مشهور سلیم بن قیس نمی‌توان گذشت. این کتاب که گزارش رویدادهای دوران پس از رحلت رسول خدا (ص) و گفتارهای اصحاب پیامبر و امیر مؤمنان را دربر می‌گیرد، از منابع صدر اسلام به شمار می‌آید که بارها و بارها امامان معصوم و عالمان شیعه آن را تأیید و ستایش کرده‌اند. پس از آن به دلیل ممنوعیت ذکر علی (ع) و مجازات سنگین علی دوستی، شیفتگان مولا دانسته‌ها و شنیده‌های خود را به صورت کتاب می‌نگاشتند و آنها را برای نسل‌های بعد و به حکم وظیفه و با انگیزه‌های دینی نگه می‌داشتند.

در استقرایی که بی‌تردید کامل و وافق نیست نام پنج هزار کتاب درباره امیرمؤمنان (ع) فهرست شده که برخی از آنها چندین مجلدند. این نگارش‌ها علاوه بر پرداختن به تاریخ زندگانی امام و خلافت ایشان به موضوعاتی چون فضایل، داورى‌ها، دعاها، سخنان، شرح‌ها، کرامت‌ها و تفسیر آیاتی که درباره ایشان نازل شده‌اند پرداخته‌اند.

دانش نامه امیرالمؤمنین بی‌تردید از مفیدترین آثاری است که درباره امام علی (ع) در روزگار معاصر نگارش یافته است. این کتاب که نخست در سال ۱۳۷۹ - که به نام امام علی‌بن ابیطالب مزین بود - با نام موسوعه

O دانشنامه امیرالمؤمنین (ع) بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ

O محمد محمدی ری شهری

O با همکاری: محمد کاظم طباطبایی و سید محمود

طباطبایی نژاد

O مترجمان: عبدالهادی مسعودی (جلدهای یکم، دوم، سوم و دوازدهم)؛ مهدی مهریزی (جلدهای چهارم و پنجم)؛ سیدابوالقاسم حسینی (ژرفا) (جلد ششم)؛ جواد محدثی (جلد هفتم)؛ محمد سلطانی (جلدهای هشتم، نهم، دهم و یازدهم)

O دارالحدیث ۱۳۸۱ - ۱۳۸۲، ۱۲ ج

همچنین باید گفت که عناوین بخش‌ها با درایت خاص و به گونه‌ای انتخاب شده است که گویای محتوای آن فصل یا بخش باشد. رعایت اخلاق نگارش و ادب علمی - پژوهشی نیز از ویژگی‌های این اثر است به گونه‌ای که هرگز از حریم حرمت و احترام یا فراتر ننهاده‌اند و قلم را به ناراستی و درشت‌گویی نیالوده‌اند. از ویژگی‌های دیگر این دانش‌نامه نمایه موضوعی و فهرست‌های تفصیلی آن است که بناست در یک جلد مستقل با عنوان جلد سیزدهم (بخش هفدهم) منتشر شود. در این بخش تمامی دانش‌نامه به صورت موضوعی نمایه‌سازی خواهد شد و حدود هزار مدخل اصلی و ده‌ها هزار نمایه فرعی فرادست می‌گردد.

بخش‌ها و فصول

دانش‌نامه امیرالمؤمنین در شانزده بخش تألیف شده که هر بخش به چند فصل تقسیم شده است. در بخش نخست به تبار امیرمؤمنان علی(ع) پرداخته می‌شود: نیاکان، محیط رشد و زندگانی، والدین، نام‌ها، کنیه‌ها، لقب‌ها و سیرت و صورت ایشان، ازدواج‌ها، زنان و فرزندان در این بخش طرح شده است.

در بخش دوم به ارتباط امیرمؤمنان و پیامبر پرداخته شده است. بخش سوم به کوشش‌های پیامبر برای پیشوایی و خلافت امیرمؤمنان پس از ایشان اختصاص یافته است. همچنین رویداد غدیر و اعلان و تأکید مکرر بر برتری حضرت علی(ع) تا واپسین روزهای حیات مبارک پیامبر و آهنگ آن بزرگوار برای کتابت وصیت در فضای غوغاآلود اطرافیان و گفته‌ها، اشاره‌ها، رمزها و صراحت‌ها همگی با استناد به روایات و گزارش‌های فریقین، در این بخش آمده است.

در چهارمین بخش، حوادث پس از رحلت پیامبر بررسی شده است. چرا امامت امت اسلام علی‌رغم سفارش‌های مکرر پیامبر، به امام علی(ع) نرسید؟ در چنین موقعیتی امام چه باید می‌کرد و وظیفه الهی او

الامام علی بن ابی طالب(ع) فی‌الکتاب و السنه و التاريخ به همت مرکز تحقیقات دارالحدیث برای بهره‌گیری پژوهشگران به زبان عربی منتشر شد و با استقبال درخوری روبه‌رو گردید. دست‌اندرکاران این مؤسسه با همتی دوباره به ترجمه این اثر به زبان فارسی دست یازیدند.

برخی ویژگی‌های این دانش‌نامه:

۱. فراگیری و گزیده‌نگاری. در نگارش این دانش‌نامه ضمن دوری از تکرار، کوشش شده است تا خواننده به تمامی گزارش‌های تاریخی از منابع و مصادر گوناگون دست یابد و برای پژوهش‌های مفصل‌تر با منابع دست اول آشنا شود.

۲. استفاده از منابع فریقین. برای دستیابی به گزارش‌های صحیح و دست اول درباره امام علی(ع)، پژوهشگران و نویسندگان این دانش‌نامه به بیش از ۵۰۸ عنوان کتاب مراجعه کرده و از لابه‌لای انبوه پرگ‌ها درست‌ترین مطالب را استخراج کرده‌اند. همچنین برای راهنمایی پژوهندگان، منابع و مراجع فراوان دیگری در پانوشت‌ها معرفی شده است. ۳. اعتبار و درستی منابع پژوهش. در نگارش دانش‌نامه اساس کار بر منابع موثق و صحیح، با حفظ دیدگاه نقادانه، بوده است. خواننده گاه با تحلیل و نقد متون و منابع روبه‌رو می‌شود.

۴. توجه به متون کاربردی. نگارندگان دانش‌نامه با توجه خاص به مطالب کاربردی و مفید، از نقل صرف تاریخ پرهیز کرده و کوشیده‌اند تا اثری بیافرینند که جهان اسلام را به کار آید و فرا راه حیات آدمی چراغی باشد تابناک. کوشیده‌اند تا با نشان دادن زوایای متفاوت زندگی و منش مولا، معروف را نمایان‌تر کنند و با عینیت بخشیدن به زندگانی امیر مؤمنان(ع) الگویی والا برای خواننده مهیا سازند.

۵. توضیح‌های بیشتر. بیشتر مطالب، مانند نام‌ها و جای‌ها در پانوشت‌ها توضیح داده شده است.

تمامی این گفته‌ها جز ستایش و تمجید و شگفت‌زدگی و حتی اظهار عجز چیزی نمی‌توان یافت.

در بخش دهم، ویژگی‌های امام علی(ع) به عنوان انسان کامل پس از پیامبر مورد بحث و تحلیل قرار می‌گیرد. باورمداری، سلوک، دانش، سیاست، اندیشه و خودبستگی روحی خصوصیات است که به تفصیل به آن پرداخته شده است.

بخش یازدهم به دانش علی(ع) اختصاص دارد. برترین شاگرد مکتب رسول خدا(ص) - که تمامی سخنانش ریشه در وحی دارند و از سر بیهودگی هرگز سخن نمی‌راند همو که پیامبر بدو فرمود: «کسی خدا را نشناخت جز من و تو». و فرمود: «چون حجاب درافتد بر باور من چیزی افزوده نخواهد شد.» در این بخش نمی‌ازیمی گزارش می‌شود؛ از یم دانش گسترده و بی‌کرانه مولا.

بخش دوازدهم درباره داورای علی(ع) است. اگر حق مداری و دادگری ملاک قرار گیرد، داورای شاید دشوارترین کار باشد. داورای هم دانش گسترده می‌خواهد و هم بزرگ‌دلی و بی‌باکی و خداخواهی. در چهار فصل این بخش ابعاد داورای امام علی(ع) نمایانده می‌شود و خواننده را به شگفتی وامی‌دارد.

در بخش سیزدهم «علی از دیدگاه قرآن»، نمونه‌هایی از قدرت معنوی، ولایت تکوینی و جلوه‌های خلیفه‌اللهی آن انسان کامل مانند اجابت دعوات، رازگفتن‌ها، کرامت‌ها و مانند آن، فراچنگ خوانندگان قرار می‌گیرد.

بخش چهاردهم به محبت علی(ع) اختصاص دارد. در این بخش می‌خوانیم که مهر به علی(ع) مهر به خداوند و رسول او و واجب و نعمت و عبادت است. به استناد روایات انبوه و متواتر و صحیح، دوستی علی(ع) گواه پاکزادی و نشانه پرهیزکاری، خوشبختی و نیک‌سرانجامی است.

بخش پانزدهم به بحث درباره دشمنی با علی(ع) می‌پردازد. به همان اندازه که پاک‌نهادان و پاکزادان و روشندان و باورمداران به علی(ع) مهر می‌ورزند، سیاه‌دلان بدنهاد نیز با او دشمنی دارند.

پیامبر اکرم در باب علی دوستی و پرهیز از عداوت او بارها تأکید فرموده‌اند. به گزارش فریقین دشمنی با علی(ع) موجب غضب خداوند و دوری از رحمت‌الهی می‌شود. در این بخش به تفصیل گزارش‌های تاریخی و روایات اهل بیت در نکوهش دشمنی با امیر مؤمنان آمده است. در بخش شانزدهم که آخرین بخش دانش‌نامه است به یاران و کارگزاران امیرمؤمنان(ع) پرداخته می‌شود. پرورش یافتگان مکتب علی(ع) دردمندان متعهد و فرمانبرداران خداترسی بودند که جان بر کف برای دفاع از حق و حریم ولایت می‌کوشیدند. دلاورانی که در دوران خلافت خلفای پیشین مشق وفاداری و مهرورزی می‌کردند و در دوران خلافت مولا در برابر تمامی مکرآفرینان زرپرست ایستاده‌اند و امام را یاری دادند. با خواندن این بخش علاوه بر آشنایی با یاران وفادار امام مانند عمار و مالک و رشید و مانند آنها با موضع‌گیری آن حضرت نسبت به یاران و کارگزاران می‌توان آشنا شد.

چه بود؟ رویدادهای ناگواری که خاندان علی(ع) در روزهای پس از رحلت رسول اکرم با آن روبه‌رو شدند چه بود؟ پاسخ به این سؤال‌ها و ده‌ها سؤال اساسی دیگر در این بخش آمده است.

سیاست امام علی(ع) در بخش پنجم بررسی و پژوهش شده است. پس از ۲۵ سال سکوت - که مولا از آن روزگار به خار در چشم و استخوان در گلو تعبیر کرده است (خطابه شقشقیه). پیشوایی امت به امیر مؤمنان رسید. در این روزهای سرنوشت‌ساز که عثمان به قتل رسید و مردم در اجتماعی باشکوه و شگفت‌آور خواستار امامت مولا شدند، سیاست آن حضرت چه بوده است. تن زدن حضرت از پذیرش خلافت در روزهای نخستین و اصرار مکرر مردم و بثلشکوه‌های ایشان در خطبه‌های آتشین و تبیین مبانی و روش‌ها، آغاز اصلاحات، مبانی سیاسی امام و بازتاب آن در جامعه، عدالت شگفت‌آور، دگرسازی شیوه‌های اقتصادی، اجتماعی، قضایی و جز اینها بحث‌هایی است که در این بخش درخور مطالعه و تأمل‌اند.

در بخش ششم از کنش‌های اجتماعی و جنگ‌های امام علی(ع) سخن به میان آمده است. مقاومت در برابر عدالت، مساوات و امتیاززدایی‌ها، اندک اندک فتنه‌های نیمه خفته را برانگیخت. ناکثین و قاسطین و مارقین عدالت علوی را تاب نیاوردند و با دستاویزهایی خوش‌نما و فریبا جنگ‌های خونینی به راه انداختند. گزارش این رویدادها به همراه تحلیل‌های عمیق و استنادی در این بخش آمده‌اند. فصل معرفی و تحلیل خوارج نهروان، بکر و بدیع و خواندنی است.

در هفتمین بخش با عنوان «روزگار محنت» از محنت‌های امیر مؤمنان علی(ع) سخن به میان آمده است. فتنه‌ها در مدینه و شام که سوز و گداز مولا را برانگیخته و در سخنان فصیح آن حضرت بازتاب یافته است.

تنهایی سردار بی‌بدیل اسلام، شهادت یاران او، تن زدن مردم از همراهی امام، سست مرامی مردم آن روزگار، شبیخون‌های بیابایی سیاه معاویه به شهرها و قتل و غارت مردم بی‌دفاع و رویدادهای تلخ دیگر در این فصل گزارش شده است.

بخش هشتم به شهادت‌طلبی اختصاص یافته است. پیشگویی رسول خدا از شهادت مولا، گفتار مولا درباره شهادتش و جریان ترور و سخنان آن حضرت تا روز شهادت که سراسر حکمت و رحمت‌اند، همچنین گزارش‌ها و مباحثی چون انعکاس خبر شهادت مولا، گزارش تجهیز و تدفین، اختفای قبر امام و برکات زیارت مرقد مطهر ایشان در این بخش آمده است.

بخش نهم «دیدگاه‌هایی درباره امام علی(ع)» است که سرشناسان تاریخ و برجستگان ادب و فرهنگ در این بخش از داورای‌ها، حکمت‌ها، سیاست‌ها و شگفتی‌آفرینی‌های آن حضرت سخن گفته‌اند. در این بخش پس از بررسی شخصیت مولا از دیدگاه قرآن، نظریات و سخنان پیامبر اکرم، فاطمه زهرا (س)، یاران پیامبر، اهل بیت، همسران پیامبر و چهره‌های برجسته علم و ادب و اندیشه درباره مولا بیان می‌شود. در